

Statsmännen och strukturerna

Om två studier av politiskt ledarskap

Mats Bergquist

Debatten om personligheternas respektive strukturernas roll i det politiska skeendet är gammal och tenderar att gå i vågor. Den politiska biografien har länge varit ett regelbundet och i regel säljande inslag inte minst i bokutgivningen i de anglo-saxiska länderna. Det är helt enkelt mera spännande att läsa om de stora namnen och deras politiska bravader än att inhämta kunskaper om de grundläggande strukturer och rörelser i samhället som sätter ramar för den politiska makten. Men emellanåt kommer reaktioner mot den inbyggda vanan hos författare av populärvetenskapliga biografier att s.a.s. ge hela äran eller förbrytarrollen åt en speciell person, att låta historien bli en spelplats för de ”stora männen” (och någon udda kvinna, vanligen Margaret Thatcher eller kanske Indira Gandhi). När andra påpekar att ingen politisk ledare existerar i ett vakuum utan måste tagit hänsyn till strukturer, institutioner och vad den brittiske historikern Ian Kershaw kallar ”maktkarteller” i det sammanhang han eller hon verkat, medger nog läsaren av vanliga biografier att detta säkert är riktigt. Men han eller föredrar säkert ändå den traditionella biografien som gör det lättare att identifiera sig med föremålet. Och för en författare är det förledande att möta publikens önskemål om dramatik och förenkling.

Det är emellertid klart att etniska, sociala, kulturella och religiösa aspekter måste beaktas, i alla fall när en biografi har vetenskapliga aspirationer. Här i Sverige har den akademiska biografien under vissa tider inte haft någon särskilt framträdande plats vid landets historiska eller andra institutioner. Än mera sällsynta blev väl dylika alster när, med inspiration från främst Tyskland, den sociala historieskrivningen tog överhand på 1970-talet (jfr Berghahn & Lässig 2008). Det fanns inte längre så mycket utrymme för diplomatisk historia som definitionsmässigt speglades i de ledande statsmännens agerande. Paradoxalt nog blev det senare under det kalla krigets långa fred, som John Lewis Gaddis kallade skedet, på sätt och vis omodernt att forska kring beslut om krig och fred.

Slagordet blev, främst i Nordeuropa, att ett lands historia inte är dess kungars, utan tillhörde de som ute i landet slet för att till den politiska ledningen,

det vill säga oftast monarken, leverera skatteinkomster och soldater. Denna nya tyska historia måste specifikt ses mot bakgrund av behovet av att söka förklara hur Hitler och hans förbrytarklick kunde ta makten och, trots mot slutet allt större militära motgångar, behålla den i tolv långa år. Detta kunde ju inte, menade många, säkert med all rätt, endast förklaras med Hitlers talekonst och hans förmåga att, även när han i takt med nederlagen på slagfälten blev alltmera osynlig, ändå domptera sina landsmän.

Häri genom kom historikerna både i Förbundsrepubliken och i DDR att arbeta med att kartlägga hur det civila nazistiska Tyskland fungerade ute i vardagen och i olika delar av riket, vilka strukturer som bar upp diktaturen. Numera är det nog snarast en konventionell visdom att Hitler, utanför den militära sfären, deltog endast i begränsad omfattning i statens affärer utan mera berodde av den nazistiska maktapparatur som agerade i vad den ansåg vara diktatorns anda. Stalin var som enväldig härskare med all sannolikhet betydligt mera involverad i den dagliga ledningen än den tyske kollegan.

Det fanns dessutom de som följde den franske sociologen Pierre Bourdieu som menade att det var omöjligt att, när man skrev om politiker, bortse från att allra flesta inte var några linjära personligheter. Tvärtom var deras karriärer fulla av inkonsekvenser, åsikts- och sociala skiften. Politikern själv vill liksom läsaren i gemen dock helst se ett klart mönster i den politiska gärningen. Förenklingen ökar på sätt och vis dramatiken.

Men efter några decennier gjorde biografien comeback också i tysk historieförskrivning, nu kanske oftast i form av en syntes där författarna försöker inympa element av den samhälleliga historien på den biografiska framställningen. En av de mera kända historikerna i samtiden är engelsmannen Ian Kershaw som gjorde sig ett namn när han för dryga tjugo år sedan publicerade en biografi i två band över Adolf Hitler. Från början var Kershaw specialist på brittisk medeltid, men kom under språkstudier i Tyskland att byta spår och fokusera på det nazistiska Tyskland. Förra året kom en ny bok av hans hand där han försöker analysera och värdera tolv europeiska stats- och regeringschefer från det förra århundradet, som undertiteln på hans bok säger både konstruktörer och destruktörer av den rådande ordningen.

Samtidigt gav Henry Kissinger, ursprungligen statsvetare med en tydligt historisk accent och som i år fyller 100 år, ut en ny bok där han skildrar sex statsmän från 1900-talets andra hälft han mött och som han anser ha visat prov på överlägset ledarskap och därigenom på ett avgörande sätt påverkat skeendet. Som författare till den ofta omtalade studien, från början hans doktorsavhandling, av den österrikiske kanslern Metternichs och den brittiske utrikesministern Castlereaghs försök att efter Napoleonkrigen rekonstruera vår världsdel har han koncentrerat sig på de politiska personligheterna. Kissinger publicerade också, i samma anda, en torso till en biografi över Bismarck.

Även om Henry Kissinger i slutet av sin senaste bok vill visa att han inte är helt obekant med metoddiskussionen inom historievetenskapen, känner han sig mest bekväm i den gamla historikerrollen, men kryddar som alltid sina texter med aforismer som läsaren – oftast förgäves – försöker lägga på minnet. Ian Kershaw, som spelat en aktiv roll i den tyska historiska debatten om Hitlertysklands rätta natur, väver in i sina tolv trettiosidiga biografiska skisser diskussioner om de bakomliggande faktorer som hans personligheter haft att beakta, hur de kom till makten, utövade denna och vilket arv de lämnat efter sig. Henry Kissingers urval av personligheter i den nya boken har, inte förvånande, mot bakgrund av hans långa närvaro på den internationella politiska scenen, styrts av hans bekantskap eller möten – i några fall nästan vänskap – med de behandlade personerna. Kershaw kan som en generation yngre (han är född 1943) än Kissinger inte göra några anspråk på att ha mött något av sina objekt. Någon gång bör han kanske stött på eller sett Margaret Thatcher i aktion.

Medan Henry Kissingers sex porträtterade personligheter kommer från både Europa (3), USA (1), Mellanöstern (1) och Asien (1) avhandlar Ian Kershaw tolv uteslutande europeiska statsmän eller politiker som varit verksamma de senaste 100 åren. Han täcker alltså ett längre tidsperspektiv än Kissinger. De två författarna förenas i sin strävan efter att söka definiera och värdera sina porträtterade objekts insatser och vad som skiljer dem från alla andra politiker i de skildrade tidsperspektiven.

Det som enligt Henry Kissinger förenar de sex studieobjekten är att de försökt styra snarare än låta sig styras av omständigheterna, varit riskbenägna och att de tyckte sig ha förstått när nya situationer kräver att man måste agera bortanför gällande värdeskalor och institutioner. Samtidigt har det gällt att formulera och följa en trovärdig strategi för vägen framåt. Författaren gör för övrigt en distinktion mellan å ena sidan *statsmän*, vilka hans studieobjekt är exempel på, och å andra sidan *profeter*. De senare styrs av imperativ snarare än det möjligas konst, och som exempel nämner Kissinger Robespierre, Lenin och Gandhi.

Ian Kershaw behandlar både bland sina tolv gestalter både sådana som vi idag ganska otvetydigt vill tillerkänna "storhet" men också Lenin, Stalin, Mussolini, Hitler, Franco och Tito som vi inte skulle kalla "stora", eftersom denna term i allmänhet har en positiv värdeladdning. De utgör faktiskt hälften av hans galleri och utmärks av vad en tysk historiker vill kalla "negativ storhet", vilket ju innebär att de haft en avgörande och destruktiv inverkan på sitt land och skedets internationella politik. Skillnaderna mellan de två kategorierna är faktiskt så avgörande att man kan ifrågasätta om de borde behandlats i samma volym. Francisco Franco är här ett kontroversiellt val, men Kershaw menar det är oomtvistligt att den spanske diktatorn under sitt nära 40-åriga regemente haft en stor betydelse för Spaniens utveckling. Men någon inverkan på det internationella planet hade han knappast. Kershaw har i sitt personurval också

tagit med Helmut Kohl, trots att han enligt författaren själv var en ganska ordinär politiker, som emellertid av omständigheterna kom att spela en central roll under ett skede av dramatiska förändringar i Europa.

Om man skulle sätta några frågetecken efter Ian Kershaws urval av objekt skulle det gälla frånvaron av några av de gestalter som format den europeiska integrationsprocessen från 1950-talets början till dagens EU. Det skulle kanske främst gälla fransmannen Robert Schuman, som på det politiska planet drev idésprutan Jean Monnets tankar. Men också italienaren Alcide de Gasperi och belgaren Paul-Henri Spaak spelade här en stor roll.

Av Ian Kershaws dussintalet gestalter återstår alltså fem som han, säkert med idag rätt allmänt stöd, skulle utnämna till några av 1900-talets största politiska gestalter: Churchill, de Gaulle, Adenauer, Thatcher och Gorbatsjov. De tre första är sannolikt mera oomstridda än de två senare, framför allt i sina hemländer. Tre av de europeiska statsmän eller konstruktörer som Ian Kershaw vill förlåna ett slags olympisk status är också de tre européer som Kissinger avhandlar. Hade Kissinger haft möjlighet möta Churchill skulle han naturligtvis ha tagit med honom i sin bok. Vad gäller den siste Sovjetledaren har Kissinger säkert mött honom i Moskva, men han omnämns i boken mest i samband med Margaret Thatchers ganska lyckade försök att i mitten av 1980-talet etablera en ny dialog med Moskva.

De tre statsmän som behandlas både av Kissinger och Kershaw är således Adenauer, de Gaulle och Thatcher. Kershaw intar i sin historikerroll en självklar distans till sina objekt. Hans bidrag om Thatcher kanske speglar ett mått av ambivalens inför det arv hon lämnat efter sig. Även de Gaulle var, enligt Kershaw, en polariserande gestalt som 1965 vann en andra mandatperiod med ganska knappa siffror (55-45). Och under hans sista år vid makten hotades hans regim av 1968 års händelser.

Henry Kissingers möten med de Gaulle var ganska få. Men det är ändå uppenbart att denne inspirerar hans oreserverade beundran, trots generalens ganska negativa syn på USA. Författaren betecknar de Gaulles politik som "viljans" strategi, genom vilken generalen nästan kunde överskrida gränsen till det möjliga. Charles de Gaulles helt övergripande föreställning om politiken handlade till sist om Frankrikes storhet ("grandeur"). Detta styrde hans politiska tänkande från det berömda talet i London den 18 juni 1940 – och långt dessförinnan i ett par böcker – till hans avgång som president sommaren 1969. Kershaw betonar, liksom hans brittiske kollega Julian Jackson i sin biografi (2019) – en av senare års allra förnämsta i genren – kombinationen av strategisk vision och taktiska talanger. Generalen väntade tålmodigt på sitt ögonblick och manövrerade sedan ut verkliga och eventuella rivaler, de professionella politikerna och militärerna. Det är svårt, menar Kershaw, att kontrafaktiskt tänka sig en liknande fransk utveckling utan generalens insatser. Hans arv, som förvisso knyter an till röda trådar i fransk historia, består i många stycken ännu intakt. Här är det

lätt att hålla med honom. Alla franska partier, har en svensk diplomat sagt, är gaullister plus något annat. Det viktiga för de Gaulle var utrikespolitiken. Först måste genom konstitutionella reformer statens auktoritet återställas. Vidare måste Frankrike komma till rätta med sitt koloniala arv. Slutligen måste man formulera en säkerhetspolitisk strategi som garanterade Frankrike rollen som en självklar faktor i den internationella politiken. När det gäller inrikespolitiken var han pragmatisk. Om den franska staten byggdes med marknadsliberalism eller förstatligande spelade nog mindre roll. Det centrala var att "trängen" kunde fungera som bas för en självständig och synlig fransk utrikespolitik.

Konrad Adenauer hade, menar Kershaw, två politiska mål för ögonen under sin långa tid som Västtysklands förbundskansler 1949-1963. Den första var att successivt återställa den nya statens suveränitet samtidigt som man, som Kissinger noterar, måste vinna de allierades förtroende. Kissingers benämning av denna kanslers politik, ödmjukhetens strategi, är nog ganska missvisande. Särskilt ödmjuk var knappast Adenauer. Han kombinerade en tydlig ideologisk linje med taktisk skicklighet. Även om han 1949 av den nya förbundsdagen valts till kansler bara med en rösts majoritet - hans egen! - kunde han, stödd på sig egen personliga oförvitlighet (han satt i husarrest eller kortvarigt i fängelse under Hitlertiden) successivt avlägsna de servitut som efter kapitulationen begränsade suveräniteten. Tio år efter krigsslutet kunde Förbundsrepubliken tas upp i NATO och återuppbygga sin armé. Kanslers andra mål var att integrera Västtyskland i de västliga strukturerna och inta en ledande plats i den europeiska integrationsprocessen. Detta fick därför ges prioritet framför en återförening av de två tyska staterna, där också hans starka ideologiska avståndstagande från socialismen och kommunismen spelade in. Det var en kontroversiell ståndpunkt, framför allt för den socialdemokratiska oppositionen, som gärna ville ge landets nationella intressen och återföreningsproblematiken en större roll.

En tredje politisk riktlinje var att mer eller mindre, i syfte att främja statens återuppbyggande och socialisera de forna nazisterna i det nya demokratiska Tyskland, i praktiken sopa skuldfrågan under mattan. Nürnberggrättegångarna 1945-1947 mot regimens ledande skikt fick i alla fall tills vidare sätta punkt för rättprocesserna mot Hitlertysklands förbrytare. Alltför många gamla nazister fick fortsätta sina karriärer eller påbörja nya banor, ibland på mycket höga poster, i den nya förbundsrepubliken. De behövdes helt enkelt, ansåg kanslern. Detta mönster var egentligen vanligt i andra länder som ingått i Hitlers allianssystem, i Japan och Italien - och, kanske i efterhand mera förvånande, i det Östtyskland som skulle representera den sanna antifascismen. Länge försökte man så att säga kompensera denna brist på utrensningar genom ett omfattande skadestånd till Israel och Förintelsens offer; detta ansåg Adenauer också vara en moralisk skyldighet. Men först på 1960-talet kom uppföljningen av Nürnbergprocesserna med domar mot en del av diktaturens hantlangare.

Storbritanniens långsamma färd från andra världskriget med dess stora förluster i människoliv, enorma dollarlån, med början efter Indiens självständighet 1947 progressiva nedmontering av Samväldet, till 1970-talets stora ekonomiska problem och vilda strejker, skapade bilden av landet som Europas sjuke man. London blev huvudstad i 1900-talets ottomanska imperium. Detta ville Margaret Thatcher, som mot alla odds 1975 valdes till torypartiets ledare, ändra på. Medan Henry Kissinger är full av beundran för hennes gärning som premiärminister 1979-1990 är Ian Kershaw något mera ambivalent. Thatcher var en annan sorts ledare än sina företrädare. Hon hade stora ambitioner för sitt lands räkning som syftade till inte mindre än en nationell pånyttfödelse. Ekonomin skulle fås på fötter genom en omfattande privatisering och strid mot den i hennes och många andras ögon omoderna och alltför radikala och strejkbenägna fackföreningsrörelsen TUC. Denna strid, symboliserad av den halvårslånga gruvstrejken 1984-1985, slutade med en politisk seger för premiärministern. Kampen mot inflationen gavs, i god monetaristisk anda, företräde framför arbetslösheten. I Kershaws ögon är Thatcher genom sitt ideologiska nit en polariserande gestalt som flera år efter sin bortgång fått fungera som Brexits gudmor.

Thatchers politik bidrog till att skapa det som man ibland kallat tvätredjedelssamhället, där majoriteten genom hennes reformer och den förbättrade ekonomin fick det allt bättre, medan en tredjedel i praktiken kom att släpa efter. Falklandskriget 1982, som garanterade hennes andra valseger 1983, ser Kershaw närmast som en kolonial reflex. Kissinger, som träffade Margaret Thatcher många gånger, ofta à deux, kallar hennes politiska upplägg för övertygelsens strategi. Det är en ganska exakt beskrivning. Hennes amerikanske vän tyckte sig både hitta personlig charm och värme i hennes person. Det var inte så omvärlden eller hennes regering såg henne.

Margaret Thatchers biograf (i tre band), Charles Moore, griper till stora ord när han menar att hon var "the greatest genius ever to direct the affairs of the United Kingdom". Säkert är att Det förenade kungariket när hon lämnade sin post var ett annat land än när hon tillträdde. Men kontroversiell förblir hon. Tack vare det brittiska valsystemet kunde hon med bara dryga 40 procent av rösterna, i tre val vinna hyggliga majoriteter i Westminster. Genom alliansen och den personliga vänskapen med Ronald Reagan skapade hon sig också en internationell plattform. Och genom sin kontakt med Michael Gorbatsjov hjälpte hon till att lösa upp det kalla krigets knutar.

Henry Kissinger tar således, utöver de tre redan nämnda, upp två som nästan blev personliga vänner, Egyptens president Anwar Sadat och Singapores premiärminister Lee Kuan Yew, och sin tidigare principal, Richard Nixon. Vad han säger om den senare har han i flera sammanhang sagt förut, nämligen att presidenten framför allt i utrikespolitiken strävade efter en stabil maktbalans, ett internationellt system som kunde uppfattas som legitimt även av stormakter

vars relationer med andra ledande stater annars utmärktes av motsättningar. Här möttes presidenten och hans säkerhetspolitiska rådgivare, som själv ju utgått från 1700-talets kabinettspolitik och Wienkongressens efterskörd. Här spelade den onekligen djärva öppningen mot Kina en central roll. Anwar Sadats mod när det gällde att gå emot den egna opinionen och den enade arabvärlden och skapa ett slags *modus vivendi* i regionen efter Oktoberkriget 1973 och några år senare dessutom sluta fred med Israel, mötte givetvis Kissingers gillande. De två hade många personliga diskussioner i Kairo. Lee Kuan Yews målmedvetna strävanden att förvandla en brittisk kolonial avkrok till en modern multikulturell stat och samtidigt hålla fast vid sina nära relationer med USA är också föremål för den tidigare utrikesministerns starka uppskattning.

Vad förde de femton i Kershaws och Kissingers böcker behandlade politikerna till makten och hur utövade de denna? Flertalet kom till sina ämbeten i en mycket allvarlig krissituation, efter en revolution eller ett mestadels förlorat eller mycket dyrbart krig: Lenin, Stalin, Hitler, Mussolini, Tito, Franco. I Thatchers och Gorbatsjovs fall led deras respektive länder av mycket allvarliga strukturella ekonomiska problem. Kissingers Nixon valdes i skuggan av Vietnamkriget, Lee Kuan Yew skapade sig under ett mycket långt maktinnehav successivt en framgångens plattform, medan Sadat tog över efter landsfadern Nassers död 1970. En del av dem kom till makten på demokratisk väg och förblev demokrater, dock ofta med en tydligt auktoritär ådra. Andra grep makten och styrde ganska enväldigt sina länder. Men vad som förenade dem var, menar de båda författarna att de var mycket målmedvetna, snarast drivna och riskbenägna personer. De visade att de trodde sig "förstå" den historiska situationen och befann sig och gripa tillfället att åstadkomma de förändringar de ville se. Ofta kom de till makten burna av en politisk eller social rörelse internationellt eller i det egna samhället. Om inte de politiska och sociala vindarna blåst tämligen klart i en riktning hade de inte blivit stats- eller regeringschefer.

Det närmaste man kan komma till en solitär i de båda författarnas böcker är kanske Charles de Gaulle. Han hade naturligtvis inte kunnat spela sin roll från 1940, under kriget eller igen från 1958 i elva år framåt utan att Frankrike i båda fallen befann sig i något slags maktvakuum. Men han bars inte fram av någon tydlig tidsanda eller samhällelig rörelse för social eller ekonomisk förändring. De Gaulle tillhör ingen men tillhör alla, sade han sina landsmän. Frankrike var till följd av Algerietupproret, ekonomisk stagnation och politisk instabilitet, ett samhälle i kris. Han var, förklarade han rättframt när han sommaren 1958, efter tolv års politisk exil, på nytt blev regeringschef, beredd att överta makten och som han gjort 1944 återupprätta statens auktoritet. Något mera utarbetat program vid sidan av konstitutionella reformer för att stärka det presidentämbete han tänkte sig själv skola fylla, presenterade han knappast. Tillräckligt många fransmän var villiga att lämna regeringen till hans relativa godtycke, slippa fjärde republikens strejker och regimskiftet och framför allt den allt

kostsammare och splittrande Algerietkrisen. I sin enda presskonferens innan han tillträdde som regeringschef frågade han sina landsmän om de trodde att de Gaulle (han talade alltid om sig själv i tredje person) vid hans ålder (han var 67) skulle inleda en ny karriär som diktator. Men närmare ett enmansstyre, särskilt under generalens första tre-fyra år som president, hade väl inte något demokratiskt land i Europa eller Nordamerika kommit?

Det är förstas närmast oundvikligt att mot bakgrund av de porträtt som Henry Kissinger och Ian Kershaw tecknar fråga sig var man hittar 2000-talets statsmän. Då avses med benämningen både sådana som enligt dagens värderingar positivt drivit agendan och de som och de som med Kershaws term kan benämnas "destruktörer" av den rådande ordningen. Några namn stiger fram: Vladimir Putin, Xi Jin-Ping, kanske Donald Trump och Tony Blair.

Att Putin genom främst sitt anfällskrig mot Ukraina, men egentligen redan till följd av sin säkerhetspolitik femton år före kriget, är decenniets hänsynslöse omstörtare är klart. *Hur* destruktivt hans regemente skall visa sig vara återstår ännu att se. Och att den kinesiske kollegan under det senaste decenniet i hög grad förändrat den kinesiska politiken både på hemmafronten och internationellt är lika klart. Hans roll bör nog beskrivas som dekonstruktör – snarare än destruktör – av det rådande internationella systemet. Hans ambitioner är vittsyftande, än så länge bundna vid fredlig konkurrens, dock uppbackad av en kontinuerlig upprustning. Kinas roll är idag dramatiskt annorlunda och mycket mera synbar än bara för ett decennium sedan. Hittills har han väl i någon mån kunnat balansera på gränsen mellan att utnyttja ett system som i hög grad gynnat Kina och när det gäller att skapa en ny ordning där Kinas strategiska och ekonomiska tyngd får sin, enligt Xi, rätta plats.

Donald Trump kan också inrangeras i raden av maktsugna politiker med destruktiva avsikter. I hans fall blev det dock oftare, inte sällan otureligt, munväder än en verklig förändring av den amerikanska utrikespolitiken. Men några linjer i hans tankevärld framträdde mycket tydligt. Om Trump skulle lyckas i sina ambitioner att som den andre presidenten i USA:s historia komma tillbaka till Vita huset efter ett förlorat val, kan man misstänka att han kan komma att försöka göra mer allvar av sina sannolika avsikter. Det kan till exempel bli fråga om att lämna NATO:s integrerade kommando och på nytt vädra tanken på övergripande överenskommelser med kollegorna Putin och/eller Xi.

Tony Blair till slut hade stora reformambitioner både på hemmaplan och på den internationella scenen och vann, liksom Margaret Thatcher, tre val i rad. Men Blair, påverkad av Storbritanniens historiska erfarenhet av Suezinterventionen 1956 som ju hotade den transatlantiska länken, stupade på kriget mot Irak 2003. Han ville till varje pris förhindra ett brott mellan USA och dess europeiska allierade. Detta krig och dess eftermäle har reducerat den politiker som åren 1997-2003 dominerade den europeiska scenen och medförde att Storbritannien än en gång kunde "punch above its weight" till en mycket

kontroversiell person med en ganska solkig vapensköld. Han har nog ändå inte det format som skulle kvalificerat honom en plats i Ian Kershaws galleri.

Emmanuel Macron har liksom Blair på sin tid långtgående planer både för sitt eget lands inrikespolitik och i sann gaullistisk anda agera på den internationella arenan. Även om han lyckats genomföra en del reformer har han, numera utan egen majoritet i nationalförsamlingen, stött på nästan alla franska ledares problem, sina landsmäns anarkistiska ådra och starka strejk- och demonstrationstradition. Detta hände också de Gaulle 1968 men han lyckades mobilisera borgerligheten till försvar, något som är ovanligt i Frankrike där vänstern dominerat gatan.

Men bortsett från dessa namn är det inte lätt att hitta några personligheter som skulle kvalificera medverkan i statsmännens rad. De amerikanska presidenterna efter Ronald Reagan, vars stjärna emellertid successivt lyst allt starkare på historiesidorna, har knappast lämnat några varaktiga positiva avtryck. Och även om Angela Merkel var kontinentens dominerande politiker under dryga femton år efter sitt tillträde som tysk kansler 2005, har hennes eftermäle redan blivit ganska blandat. Hon var utan tvivel, särskilt under eurokrisen kring 2011, en stabiliserande faktor i EU. Men idag har den öst- och särskilt energipolitik hon förde, karaktäriserad av begreppet "Wandel durch Handel", ifrågasatts på en del håll.

I någon mån har den relativa stabiliteten efter det kalla krigets slut minskat utrymmet för och behovet av politiker med strategisk blick, tydliga agendor, vilja och förmåga att omsätta dessa i praktisk politik. Kanske har, spekulerar Ian Kershaw, den politiska utvecklingen i den demokratiska världen gett hela begreppet starka ledare en arkaisk färg. Trots krigen i Irak och Afghanistan, eurokris etc tycks medborgarna i den demokratiska världen – i alla fall inte ännu – ha upplevt några tydligare behov av sådana personligheter. Men nu, våren 2023, då vi sedan ett drygt år lever både med kriget i Ukraina och en internationell ekonomisk kris, kan många inte undertrycka en undran över var man hittar dagens möjliga "stora" män eller kvinnor.

En ytterligare närmast institutionell faktor som kan spela in när det gäller den synbara frånvaron av starka personligheter på den internationella scenen är vad som numera tycks kallas "åskådarkostnader". Med detta avses det frekventa bruket av intervjuer, fokusgrupper där politiska idéer testas, och givetvis de sociala medierna som medför att de styrande varken får tillräckligt med utrymme för att pröva sina tankar eller tid för att genomföra dem. Det politiska skeendet går med andra ord alltför fort och tycks tvinga dagens politiker att ägna sig mera åt taktiska än strategiska överväganden. Å andra sidan är det svårt att tänka sig att personligheter som de Gaulle, som gav en eller två presskonferenser om året (där han talade mest själv), eller Margaret Thatcher skulle låtit sig hindra av vad folk skriver på Facebook med mera. Däremot är det ganska sannolikt att de som förde dem till makten förr snarare än senare

skulle låta sina handlingar styras av nervositet inför opinionsundersökningar och inlägg på sociala medier. Det hade gjort det mycket svårare för Adenauer, de Gaulle och Thatcher att genomföra sin politik.